

учној линији, са развојем радничког покрета у одређеним временским периодима — чини нам се да је успио. С друге стране, спасена је од пропадања драгоцјена грађа, ријетка и малобројна за важан период између два рата. У томе је значај ове књиге и успјех њеног издавача.

Зоран Лакић

ИЗ ИСТОРИЈЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ 1918 — 1945

Зборник предавања. Издање: Нолит, Београд 1958, ст. 444

Недавно је изишла из штампе књига *Из историје Југославије 1918 — 1945*. У њој се обрађује период наше најновије историје од завршетка Првог свјетског рата и стварања заједничке југословенске државе, 1918 године, па до завршетка Другог свјетског рата, Народноослободилачке борбе и побједе Народне револуције у Југославији, 1945 године. То је курс, или тачније зборник предавања одржан на општејугословенском семинару историчара у Београду, у јануарском семестралном распусту 1957 године, који су организовали Савјет за просвјету и Друштво историчара НР Србије. Иако то претставља најзначајнији период наше историје, досад нијесмо имали написану историју тога периода. Сви покушаји који су у том правцу чињени нијесу имали већег успјеха и остали су на нивоу „штурих прегледа и једностраних историских обрада“.¹ Зато се одавно осјећала потреба за једном оваквом књигом која ће наставницима историје (и не само њима) пружити могућност да допуне знања из наше најновије историје. Тај најзначајнији период наше историје је у досадашњој настави био најзанемаренији. Истина, до појаве ове књиге наставницима историје било је знатно отежано припремање и извођење наставе из овог периода, јер често нијесу имали прилику да слушају нашу најновију историју на универзитетима и вишим школама или због тога што су раније завршили студије или, што је још чешћи случај, што она није ни предавана.

Књига је врло значајна и због тога што су аутори пришли обради појединих проблема материјалистичким методом и тиме нам омогућили да цјеловитије сагледамо узроке и посљедице појединих догађаја, њихову међусобну повезаност и условљеност. Она садржи 17 предавања из политичке, привредне и правне историје Југославије, из историје радничког покрета и Народне револуције и 8 предавања о најзначајнијим догађајима из опште историје који су имали утицаја на развој и исход догађаја у на-

¹ Из историје

шој земљи (*Октобарска револуција и њен одјек у другим земљама, Први светски рат и радничка класа, Економске кризе и појава фашизма између два светска рата, Међународни раднички покрет између два светска рата, Почетак и ток Другог светског рата и његов карактер и др.*). Аутори су истакнути научници: др Васа Чубриловић, др Богдан Кризман, др Милан Бартош, др Фердо Чулиновић, др Драгослав Јанковић, Јован Марјановић и други наши познати научни и јавни радници.

У књизи су обрађене врло интересантне теме. Тако се ту сусрећемо, први пут у нашој историографији, са покушајем периодизације наше најновије историје. Професор универзитета др Васа Чубриловић за почетак наше најновије историје узима Први свјетски рат и стварање заједничке југословенске државе 1918 године. Нашу најновију историју дијели на двије епохе: историју старе Југославије (од 1918 до 1941) и историју Народне револуције (од 1941 до данас).

Историју старе Југославије дијели на два периода: од 1918 до 1929 (велика привредна криза и монархофашистичка диктатура, и од 1929 до 1941 године.

Аутор је с правом узео 1929 годину као границу између два периода старе Југославије, јер је то „била година слома југословенске либералне буржоазије уопште, и на плану економике и на плану политике...“² и почетак монархофашистичког периода историје старе Југославије. Први период је окарактерисан као период у коме држава помаже приватну иницијативу и заштићује приватни капитал, а други као период у коме „етатистичка привреда капиталистичког типа узима маха“,³ објашњавајући притом зашто домаћа буржоазија није била спремна да преброди велику економску кризу, па „добровољно напушта класична начела либералне буржоаске економике и тражи интервенцију државне власти у решавању својих привредних тешкоћа“.⁴

Историју Народне револуције дијели на период од 1941 до прољећа 1945 и други период од прољећа 1945 до данас. Први дио Народне револуције, Народноослободилачки рат, дијели на период од љета 1941 до Другог засједања АВНОЈ-а 1943 и од Другог засједања АВНОЈ-а до 1945 године.

Предавањем др Владимира Милановића *Први светски рат и радничка класа* дата је анализа социјалних, економских и политичких односа уочи Првог свјетског рата.

Приказујући став Социјалдемократске партије Њемачке према рату, Милановић истиче погрешан став већине вођства њемачких социјалдемократа, које је, и поред тога што су многе мјесне организације биле против рата, гласало за ратне кредите (од

² Увод у историју Југославије од 1918 до 1945, ц. д.,

³ Исто, 15.

⁴ Исто.

92 социјалдемократска посланика само је 14 било против ратних кредита). Онај мали број њемачких социјалдемократа који су имали правилан став према рату, као што су Роза Луксембург, Либкнехт, Меринг и други, који су постали симбол међународног пролетаријата, није могао да измијени стање, тако да су „грађански поредак у Немачкој спасли вођи класе која је историски била позвана да га обори“.⁵

Поред тога, у предавању се обрађује став француских и италијанских социјалиста и радничке класе у Енглеској према рату.

У предавању *Октобарска револуција и њен одјек у другим земљама* Стева Белић-Франић указује на озбиљне слабости у тумачењу Октобарске револуције у совјетској историографији, гдје су многи совјетски историчари, „руководећи се Стаљиновом поставком „о усамљености Октобарске револуције“, писали и говорили о пролетерској револуцији у Русији као о нечем посебном и нису је доводили у непосредну везу са друштвеним кретањем нити су је условљавали њим“.⁶ Насупрот томе аутор правилно истиче да „ниуком случају не смемо Октобарску револуцију издвојити и посебно посматрати без везе са светским догађајима. Тек у склопу друштвеног кретања уопште, повезујући конкретне догађаје са међународним збивањима тога периода, може се правилно схватити карактер и начин избијања Октобарске револуције, њен успех и темпо, њене мере и акције, као и њено историско место и значај.“⁷

У предавању се обрађује ток револуције и њен утицај на ширење револуционарног покрета у другим земљама.

Веома значајно мјесто у овом Зборнику има предавање Владислава Миленковића *Економске кризе и појава фашизма између два светска рата*, у коме су истакнути општи економски и политички услови, који су допринијели појави фашизма и утицају велике економске кризе на промјене класне структуре буржоаског друштва. Он говори о фашизму као политичкој и социјалној појави, појави и облицима фашизма у старој Југославији, гдје се развио у специфичним условима доживљавајући свој кулминацију 25 марта и крај 27 марта 1941 године.

У предавању *Међународни раднички покрет између два светска рата* Перо Дамјановић даје опште карактеристике стања у међународном радничком покрету на почетку овог раздобља, затим говори о стварању међународних организација радничке класе, карактеру и дјелатности Комунистичке интернационале, радничком покрету у периоду велике економске кризе, његовој борби против офанзиве фашизма, односу СССР-а према међународном радничком покрету, развоју Народне револуције у Кини.

⁵ *Први светски рат и радничка класа*, ц. д., 37.

⁶ *Октобарска револуција и њен одјек у другим земљама*, ц. д., 50.

⁷ *Исто*.

Др Богдан Кризман заступљен је у Зборнику са два предавања: *Мировни уговори послје Првог свјетског рата и Стварање Југославије*. И у једном и у другом предавању истакнута је, у првом реду, политика великих сила у рјешавању међународних питања и стварању југословенске државе.

У Зборнику су штампана два предавања др Милана Бартоша: *Друштво народа и О Уједињеним нацијама*. У њима се говори о настанку, карактеру и дјелатности ових међународних институција. У оба предавања дат је осврт на улогу Југославије у тим међународним организацијама.

У предавању *Револуционарни полет у Југославији и стварање Комунистичке партије Југославије* Едиб Хасанагић говори о привредним и економским приликама у вријеме стварања КПЈ, великом револуционарном врењу у том периоду, о првим успјесима КПЈ на општинским изборима и на изборима за Уставотворну скупштину. Предавање такође обрађује уједињење социјалдемократских партија и група, I и II партиски конгрес, као и почетак расцјепа у Партији.

Од истог аутора је и предавање *О националном питању у Југославији*, у чијем првом дијелу се говори о националном питању у појединим југословенским земљама, а у другом дијелу о ставу Партије радничке класе прије, у току и послје Првог свјетског рата према овом питању.

У предавању *Видовдански устав* др Драгослав Јанковић даје основне карактеристике првог југословенског Устава и истиче колико је Устав допринио да се буржоазија учврсти на власти. Напомиње да је тај Устав садржавао све елементе за антидемократски развитак Југославије и да је допринио разбијању радничког покрета у земљи.

Економско и политичко стање Југославије од 1921 — 1929 и Шестојануарску диктатуру и Октроисани устав обрађује др Фердо Чулиновић. У првом раду истиче низ бројчаних показатеља који говоре о економској структури и о политичком стању Југославије у назначеном периоду.

У другом предавању др Чулиновић објашњава зашто је и како дошло до шестојануарске прокламације, затим даје основне карактеристике Октроисаног устава, који санкционише капиталистичку друштвено-економску структуру Краљевине Југославије, национални унитаризам и централизам, концентрацију свих функција државне власти у рукама владара, озакоњује систем полициске власти у држави, спроводи начела бирократског централизма итд.

Предавањем *Политичке партије Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца* Јован Марјановић је кондензовано и сликовито приказао структуру класа и слојева друштва у Краљевини СХС, да би након тога дошао до закључка да је „конгломерату друштвених снага одговарао и конгломерат великог броја политичких

партија“.⁸ У предавању је дао генезу развита важнијих политичких партија: Радикалне, Демократске и Самосталнодемократске странке, Хрватске републиканске сељачке странке, Хрватске заједнице, Хрватске странке права, Словенске људске странке, Југословенске муслиманске организације, Земљорадничке странке, Комунистичке партије Југославије, Социјалистичке и Социјалдемократске странке.

Аутор је пропустио да обради и Црногорску федералистичку странку, која је играла значајну улогу у политичком животу у Црној Гори тога времена. Она је и приликом свог формирања и приликом првог учешћа на парламентарним изборима 1923 године иступила са радикалним захтјевима у погледу положаја Црне Горе у Југославији, што је допринијело да знатан дио сељачких маса у Црној Гори, незадовољан због онаквог начина уједињења и поступака власти, привуче око свог програма. Она се, као и друге грађанске странке у то вријеме, раслојавала, напуштајући свој програм и изигравајући тиме повјерење маса које су је слиједиле.

Марјановић је у овом Зборнику заступљен са још два предавања: *Прво и Друго засједање АВНОЈ-а и Карактер, форме и специфичности Народне револуције.*

Привредна историја Југославије између два рата заступљена је са 3 предавања. То су предавања др Димитрија Мишића — *О индустрији Југославије до Другог светског рата*, др Михаила Вучковића — *Пољопривреда старе Југославије* и др Сергија Димитријевића — *Владавина страног капитала у бившој Југославији*. Предавања су врло документована, тако да читалац може стећи цјеловит утисак о привреди бивше Југославије, њеном карактеру и њеној потчињености страном капиталу.

Спољну политику Југославије у периоду од 1919 до 1941 обрадила је Јулијана Врчинац.

Чедомир Ђурђевић је у предавању *Југославија уочи Другог светског рата и политика Народног фронта* дао преглед политичке и економске ситуације од 1935 до почетка 1941, које су условиле појаву и стварање Народног фронта у Југославији. Ђурђевић правилно истиче да је широки антифашистички покрет радних маса Југославије, у предратном периоду, створен „на питању одбране независности Југославије од фашистичке агресије, као и на питању борбе против реакционарних мера владе које су ишле за фашизацијом унутрашњег политичког поретка у Југославији, на питању борбе за правилно решење националног питања и извојевање бољег живота за радне масе. . .“⁹

⁸ *Политичке партије Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца*, ц. д., 209.

⁹ *Југославија уочи Другог светског рата и политика Народног фронта*, ц. д., 314.

Можда је Ђурђевић требао још да обради и покушај стварања Јединствене радничке партије Југославије у другој половини 1935 године. Циљ стварања Јединствене радничке партије био је окупљање свих радних маса, без обзира на њихову партиску припадност и политичку оријентацију, и стварање акционог јединства радничке класе која би се ставила на чело антифашистичког Народног фронта и била његова водећа снага.¹⁰ Јединствена радничка партија требало је да послужи комунистима „као база у стварању Народног фронта, у који би поред радништва окупили и све демократске масе грађанског друштва са паролом борбе против фашизма и рата“.¹¹

Иако до стварања Јединствене радничке партије, услед одбијања сарадње од стране социјалиста Ж. Топаловића и других околности, није дошло, сматрамо да ју је ипак требало поменути, јер је рад на њеном стварању био у вези са тактиком КПЈ на стварању Народног фронта.

Највише простора у Зборнику дато је предавању Влада Ковачевића *Почетак и ток Другог свјетског рата и његов карактер*. Други свјетски рат аутор дијели на 4 периода: период до напада на Совјетски Савез; период њемачке офанзиве од 22 јуна 1941 до завршетка Стаљинградске битке; период од почетка 1943 до отварања Другог фронта у јуну 1944 и завршни удари савезничких сила — односно капитулације Њемачке и Јапана.

Предавања Пера Мораче *Устанак народа Југославије* и Месуда Хотића *Ослобођење Југославије и њено међународно признање* такође су саставни дио овог Зборника.

Иако ово дјело „није никакав званични, научно издискutowани, борбом научних мишљења постигнути целовит резултат, већ дело удружених савесних и добронамерних индивидуалних напора.“¹² оно ће омогућити наставницима историје у првом реду да што потпуније овладају знањем из наше најновије прошлости и да наставу историје у нашим школама учине квалитетнијом. Такође ће корисно послужити и свима онима које интересује наша најновија историја.

П. Ј. Ракочевић

Р. Пајовић

¹⁰ Према прогласу Иницијативног одбора — *Пролетаријату свих народа Југославије* (Историски архив ЦК СК ЦГ, I 3—3/35).

¹¹ Краљевска банска управа Зетске Бановине, пов. бр. 523 од 30 I 1937 — Свим управнополициским властима (Историски архив ЦК СК ЦГ, V 2а—5/37).

¹² Из историје Југославије, *Напомена читаоцима*, 5.